

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності

КОМПЛЕКСНА ВИПУСКНА РОБОТА

з теми:

**«ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ КАБЕЛЬНИЙ ЗАВОД «ОДЕСКАБЕЛЬ»**

Науковий керівник комплексної
випускної роботи: к. е. н., доцент Єгупов Ю.А.
(вч. ступінь, посада, П.І.Б.)

Розділ: **«Комплексний аналіз резервів зниження
собівартості продукції підприємства»**

Виконавець: Рибченко О.А.
(П.І.Б. студента)

Наук. керівник: д. е. н., професор Сталінська О.В.
(вч. ступінь, посада, П.І.Б.)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

_____ Янковий О.Г.
“ ____ ” _____ 2017 р.

ВИПУСКНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності Економіка підприємства

за темою:

**«КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ РЕЗЕРВІВ
ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА»**

Виконавець

студент факультету економіки та
управління підприємництвом

Рибченко Олександра Андріївна
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник

д. е. н., професор
(наукова ступінь, вчене звання)

Сталінська Олена Вікторівна
(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Поняття, види, показники собівартості продукції	7
1.2. Склад витрат, що включаються в собівартість продукції, їх класифікація	18
1.3. Методологічні основи дослідження проблеми зниження собівартості продукції	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПАТ «ОДЕСКИЙ КАБЕЛЬНИЙ ЗАВОД «ОДЕСКАБЕЛЬ»	37
2.1. Загальна характеристика ПАТ «Одескабель»	37
2.2. Аналіз техніко-економічних показників діяльності підприємства	45
2.3. Аналіз динаміки та структури собівартості продукції й затрат на гривню реалізованої продукції	58
РОЗДІЛ 3. РЕЗЕРВИ ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ	68
3.1. Визначення резервів зниження собівартості продукції	68
3.2. Розробка заходів щодо реалізації резервів зниження собівартості продукції та їх економічне обґрунтування	74
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98
ДОДАТКИ	102

ВСТУП

Актуальність теми. Головними завданнями розвитку вітчизняної економіки на сучасному етапі є підвищення ефективності виробництва, а також можливості підприємств зайняті стійкі позиції на внутрішньому та міжнародному ринках. Однією з умов підвищення ефективності виробництва є систематичне зниження собівартості продукції. Собівартість продукції (робіт, послуг) – це один з найважливіших показників, оскільки в ньому знаходять відображення усі сторони роботи підприємства, а саме: рівень організації виробничого процесу, його технічна оснащеність, ступінь ефективності використання необоротних та оборотних активів, продуктивність праці, рівень організації матеріально-технічного постачання тощо. Окрім того, собівартість продукції пов'язана з обсягом і якістю продукції, використанням робочого часу, сировини, устаткування, що підвищує значимість цього економічного показника. Також вона здійснює безпосередній вплив на величину прибутку, рівень рентабельності. А тому зниження собівартості продукції вигідне як для кожного підприємства, окремого його підрозділу, так і суспільства. Отже, економічний аналіз цього показника є основою для прийняття обґрунтованих ефективних рішень щодо вибору шляхів та розробки заходів зниження собівартості продукції.

Актуальність дослідження питань планування, аналізу собівартості продукції, управління витратами на підприємстві полягає в тому, що саме зниження собівартості продукції та витрат підприємства стає головним чинником вирішення на підприємстві проблеми підвищення ефективності виробництва, забезпечення конкурентоспроможності та соціально-економічного розвитку підприємства.

Дослідженню собівартості та її сутності завжди приділяли увагу українські та зарубіжні вчені-економісти. Найбільш глибоко досліджено собівартість як в історичному, так і в економічному аспекті в працях таких вчених, як А.Ф. Аксененко, П.С. Безруких, М.А. Болюх, Ф.Ф. Бутинець, В.П. Завгородній, М.І.

Маниліч, Й.С. Мацкевічус, В.Ф. Палій, В.М. Пархоменко, В.В. Сопко, М.Г. Чумаченко та ін.

Мета та завдання дослідження. Метою випускної роботи бакалавра є наукове обґрунтування шляхів зниження собівартості продукції та розробка заходів щодо реалізації резервів зниження собівартості продукції.

Для досягнення поставленої мети було вирішено ряд завдань, основними серед яких є:

1. Розкрито теоретичні основи собівартості продукції підприємства;
2. Розглянуто методологічні основи дослідження проблеми зниження собівартості продукції;
3. Надано загальну характеристику ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель»;
4. Проаналізовано основні техніко-економічні показники діяльності ПАТ «Одескабель» та собівартість продукції підприємства;
5. Визначено резерви зниження собівартості продукції ПАТ «Одескабель» на основі проведеного аналізу;
6. Розроблено й економічно обґрунтовано заходи, спрямовані на зниження собівартості продукції ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель».

Об'єктом дослідження є формування собівартості продукції ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та науково-методичних положень щодо зниження собівартості продукції.

Методи дослідження. Для дослідження собівартості продукції ПАТ «Одескабель» були застосовані як загальнонаукові методи, такі як індукція, дедукція, порівняння, аналіз, синтез, так і спеціальні, а саме: факторний аналіз, аналіз операційних витрат за елементами витрат, аналіз витрат на гривню реалізованої продукції, аналіз структури витрат на виробництво.

Інформаційна база дослідження. В основу дослідження покладено результати наукових праць зарубіжних і вітчизняних вчених щодо собівартості продукції підприємства. Інформаційною основою є нормативно-правова база

України, матеріали Державного комітету статистики, інтернет-ресурси, звітність ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель», результати експертних опитувань.

Практичне значення отриманих результатів. Практична цінність висновків і рекомендацій полягає в тому, що запропоновані заходи щодо зниження собівартості продукції на підприємстві можуть бути впроваджені у діяльність підприємства, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню економічної ефективності.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження були оприлюднені на науково-практичній конференції «Незалежна Україна: вектори політичного та соціально-економічного розвитку».

У першому розділі розкрито теоретичні основи собівартості продукції підприємства, а саме проаналізовано тлумачення собівартості продукції як зарубіжними, так і вітчизняними вченими, наведено класифікацію собівартості продукції, розглянуто склад витрат, що включаються в собівартість продукції, вивчено методологічні основи дослідження проблеми зниження собівартості продукції.

У другому розділі надано загальну характеристику ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель», проаналізовано основні техніко-економічні показники підприємства та досліджено динаміку та структуру собівартості продукції, досліджено динаміку затрат на одну гривню реалізованої продукції та спрогнозовано її майбутню тенденцію.

У третьому розділі визначено резерви зниження собівартості продукції ПАТ «Одескабель», розроблено та економічно обґрунтовано заходи щодо реалізації резервів зниження собівартості продукції.

Структура та обсяг роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (50 найменувань) та 11 додатків. Загальний обсяг бакалаврської роботи становить 102 сторінки комп'ютерного тексту, містить 22 таблиці та 34 рисунків.

ВИСНОВКИ

Собівартість продукції виступає одним із найважливіших якісних показників ефективності діяльності підприємства, оскільки саме цей показник відбиває різні сторони роботи підприємства, навіть не дивлячись, що він виражається в абсолютному значення (відомо, що більш повно ефективність відображуються відносні показники): наприклад, в результаті підвищення стимулювання виробничих працівників спостерігається ріст продуктивності їх праці, в результаті чого зменшується собівартість продукції, або внаслідок впровадження нової більш ефективної технології виробництва продукції зменшуються матеріальні витрати, що приводить до зниження собівартості. Саме ці приклади проілюстрували те, що собівартість охоплює всі грані роботи підприємства, відображуючи своїм значенням їх ефективність.

Існує безліч класифікацій собівартості продукції, кожна з яких виконує певну задачу. Так, поділ собівартості залежно від часу формування затрат, наприклад, фактична собівартість слугує для виявлення відхилень від очікуваних значень, а також контроль за використанням матеріальних, трудових та фінансових ресурсів.

Для аналізу собівартості продукції підприємства використовують поділ за економічними елементами та статтями калькуляції. Саме групування за статтями калькуляції дозволяє отримати інформацію про виробничу та повну собівартість кожного об'єкта обліку витрат (кожної калькуляційної одиниці: виробу, цеху, фази тощо).

На основі проведеного дослідження основних техніко-економічних показників та собівартості продукції на підприємстві ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель» можна сформулювати наступні висновки та пропозиції.

По-перше, слід відмітити, що ПАТ «Одескабель» - це підприємство, яке орієнтоване на виробництво кабельної продукції і на сьогодні цей завод займає одну з провідних позицій на всьому пострадянському просторі.

Досліджуючи ефективність виробництва та реалізації продукції заводу, а саме рентабельність продукції та продажів, бачимо спад ефективності діяльності «Одескабель», так як ці показники в 2016 році порівняно з 2015 мали тенденцію до зниження. Тоді як рентабельність власного капіталу мала позитивну тенденцію в 2016 році порівняно з 2014 роком, хоч його абсолютне значення невелике: 1 гривня власного капіталу приносить 17,3 копійок чистого прибутку. Таку ж тенденцію має і рентабельність активів: протягом 5 розглянутих років цей показник збільшився більш ніж втричі, хоча його значення мале: 1 гривня активів підприємства приносить 6,6 копійок чистого прибутку.

Аналізуючи динаміку операційних витрат протягом 2012-2016 рр., слід зауважити, що продукція, яку виготовляє підприємств, є матеріаломісткою, адже матеріальні витрати складають більш ніж 85% від повної собівартості.

Досліджуючи вплив кожного економічного елемента на величину операційних витрат, використовуючи факторний аналіз, слід відмітити, що найбільший вплив на загальну суму операційних витрат здійснила величина матеріальних затрат (це збільшення було обумовлено ростом виробництва на заводі).

Аналізуючи динаміку затрат на 1 грн. реалізованої продукції протягом 15 років, бачимо, що їх величина протягом розглянутих років є достатньо нестабільною, причому, слід зазначити, що на протязі розглянутих років реалізація продукції заводу була рентабельною, оскільки затрати на 1 грн. реалізованої продукції мали значення менше за 1. Слід зазначити те, що значення затрат на 1 гривню реалізованої продукції заводу близьке до 1, що негативно, оскільки навіть незначне збільшення цього показника може призвести до збитковості основної діяльності підприємства.

Використовуючи лінію тренду, було виявлено позитивну тенденцію зміни затрат на гривню реалізованої продукції: це значення буде щорічно поступово зменшуватися.

Аналізуючи резерви зниження собівартості продукції, слід відмітити, що найголовнішим фактором зниження собівартості є безперервний технічний прогрес (причому ПАТ «Одескабель» використовує велику номенклатуру уста-

ткування) за рахунок застосування нової техніки, технології, прогресивних матеріалів, а також автоматизації виробничих процесів (налагодження автоматизованих систем керування, застосування ЕОМ, удосконалення та модернізація уже існуючої на підприємстві техніки та технології тощо)

А також слід відмітити, що для зниження собівартості, в першу чергу, слід удосконалювати продукцію, яка виготовляється на заводі, а також знижувати матеріаломісткість (слід зазначити, що продукція ПАТ «Одескабель» є матеріаломісткою) та трудомісткість цієї продукції або підвищувати продуктивність праці, внаслідок чого спостерігається скорочення долі витрат на оплату праці в структурі собівартості виготовленої продукції підприємства, і зменшувати габаритні розміри устаткування та машин.

Зниження собівартості може здійснюватися і за допомогою інших способів, а саме за рахунок розвитку спеціалізації виробництва; удосконалення керування виробництвом, в результаті чого спостерігається скорочення витрат на нього; перегляд використання основних засобів (їх покращення); поліпшення матеріально-технічного постачання (пошук надійних постачальників, кращих за існуючі умови постачання тощо); скорочення транспортних затрат та безліч інших заходів.

Так як продукція підприємства «Одескабель» є матеріаломісткою, то основна частина собівартості продукції заводу припадає на матеріальні витрати (у 2016 році – 89,4%). Тому доцільно розглядати зниження саме матеріальних витрат. Для зниження величини матеріальних витрат доцільно запропонувати тільки пошук альтернативних джерел сировини, так як більш дешева та менш якісна сировина негативно вплине на високоякісну продукцію заводу. Таким чином, одним із резервів є пошук альтернативних джерел сировини, переважно, на території України, що зменшить транспортні витрати, а також, по можливості, і ціни на сировину або ж пошук за межами країни по більш вигідним цінам та умовами поставки і т.д.

Ще одним резервом зниження собівартості продукції на ПАТ «Одескабель» є скорочення накладних витрат на підприємстві. Так, велику частку в ви-

робничій собівартості продукції займають загальновиробничі витрати та витрати на утримання і експлуатацію устаткування. Тому доцільно вдосконалювати устаткування та використовувати прогресивні матеріали.

Також окремо слід розглянути такий резерв зниження собівартості продукції як скорочення витрат на брак: вивчення його причин, пошук винуватців дає можливість підвищити ефективність використання матеріальних ресурсів.

Так як виробничі потужності підприємства використовуються на 60% (тобто є недозавантаженими), на ПАТ «Одескабель» значним резервом зниження собівартості його продукції є збільшення випуску товарної продукції, що приводить до зниження частки умовно-постійних затрат, внаслідок поліпшення використання основних виробничих фондів підприємства.

Також резервом зниження собівартості продукції на ПАТ «Одескабель» є скорочення витрат на електроенергію на виробничо-технічні цілі, що на сьогодні особливо актуально, так як спостерігається стрімкий постійний ріст тарифів на енергоресурси.

Також на підприємстві доцільно переглянути склад та структуру постійних витрат, в результаті чого будуть виявлені додаткові резерви зменшення повної собівартості продукції.

Так, в результаті виявлення ряду резервів зниження собівартості продукції на ПАТ «Одескабель» було запропоновано такі заходи:

- зміна постачальника мідної катанки, економія від впровадження якого складе 285 000 гривень;
- скорочення відходів міді за рахунок оптимізації замовлень, економія від впровадження якого складе 704 770 гривень;
- збільшення обсягів виробництва, економія від впровадження якого складе 1 522,4 гривень.

Дані заходи впливають на збільшення ефективності реалізації кабельної продукції, що характеризує ріст рентабельності реалізованої продукції на 7,75%, а також ефективності використання наявних на підприємстві активів, що характеризує збільшення рентабельності активів на 66,67%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» / Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 року №318 із змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://proaudit.com.ua/buh/standart/p-s-bo-16-vitrati.html>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» / Затверджене наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 року №246 із змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/info/instrbuh/psbu9/#>
3. Скрипник М.І. Трагування сутності собівартості продукції, її види та значення в процесі калькулювання / М.І. Скрипник // Облік і фінанси АПК. – 2010. - №4. – С. 27-31.
4. Бондаренко Н.М. Собівартість продукції : економічна сутність та її види / Н.М. Бондаренко, Устименко А.К. // Економічні науки. - 2015. – №11. - С. 51-55.
5. Маниліч М.І. Собівартість продукції: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / М.І. Маниліч, О.В. Миронюк // ПВНЗ «Буковинський університет». Збірник наукових праць «Економічні науки». – 2012. - №8. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/ZnpEn/2012_8/01SPTA.pdf.
6. Завгородний В.П. Бухгалтерский учет в Украине (5-е изд.) / В.П. Завгородний – Киев: издательство А.С.К., 2003. – 427 с.
7. Бухгалтерський управлінський облік: підручник / Ф.Ф. Бутинець [та ін.]; ред. Ф.Ф. Бутинець. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Житомир : ПП «РУТА», 2002. – 480 с.
8. Економічний аналіз: навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбаток та ін.; ред. М.Г. Чумаченко. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Київ: КНЕУ, 2003. – 556с.
9. Економіка сільського господарства: навчальний посібник / В.І. Мацибора [та ін.]; ред. В.І. Мацибора. – Київ: Каравела, 2015. – 312 с.

10. Пархоменко В.М. Собівартість і фінансові результати у податково-му законодавстві / В.М. Пархоменко // Бухгалтерський облік і аудит. – 1996. - №4. – С. 2-6.
11. Цал-Цалко Ю.С. Витрати підприємства : навч. посібник / Ю.С. Цал-Цалко. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 656 с.
12. Панасюк В.М. Податковий облік : навч. посіб. / В.М. Панасюк, Є.К. Ковальчук, С.В. Бобрівець. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 264 с.
13. Міценко Н.Г. Собівартість як економічна категорія та її місце серед витрат підприємства / Н.Г. Міценко, С.В. Мизгала // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. - №19(4). – С. 129-132.
14. Садовська І. Б. Бухгалтерський облік : навч. посіб. для вищої школи / І. Б. Садовська, Т. В. Божидирнік, К. Є. Нагірська. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 688 с.
15. Попазова О.В. Собівартість продукції: поняття та класифікація [Електронний ресурс] / О.В. Попазова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_PNW_2010/Economics/58886.doc.htm
16. Севастьянов Р.В. Шляхи та фактори зниження промислового підприємства /Севастьянов Р.В., Рябко Д.В. // Вісник Запорізької державної інженерної академії зб. наук. статей. Економічні науки. 2014. – № 7. – С. 97-98.
17. Грабовецький Б.Є. Економічний аналіз: навчальний посібник для студ. екон. спец. / Б.Є. Грабовецький – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
18. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підручник / О.С. Іванілов – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
19. Бойчик І.М. Економіка підприємства : навч. посіб. / І.М. Бойчик. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Київ : Атіка, 2002. – 480 с.
20. Макаровська Т.П., Бондар Н. М. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К. : МАУП, 2003. – 304 с.
21. Веселовська О.В. Економічна сутність витрат підприємства / О.В. Веселовська // Культура народів Причорномор'я, 2011. – №178. – С. 91-94.

22. Карпенко О.В. Управлінський облік: навч. посіб. / О.В. Карпенко, Д.В. Карпенко – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 296 с.
23. Іванюта П.В., Лугівська О.П. Управління ресурсами та витратами: навч. посіб. / ред. Іванюта С.М. - К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 320 с.
24. О.О. Гетьман Економіка підприємства : навчальний посібник / О. О. Гетьман, В.М. Шаповал. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
25. Боярський Ю.І. Оцінка залишків незавершеного виробництва : проблеми визначення / Ю.І. Боярський // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 2 (20). – С. 70-76.
26. Теорія ймовірностей та математична статистика: навчальний / за ред. В. М. Мацкул. – Одеса, 2018. – 124 с.
27. Федоренко В.Г. Політична економія: підручник / В.Г. Федоренко, О.М. Діденко, М.М. Ружевський та ін. / ред. Федоренко В.Г. – К. : Алерта, 2008. – 486 с.
28. Копильченко К. І. Оцінка факторів, що впливають на собівартість продукції / К.І. Копильченко, З.Д. Калініченко // Економіка розвитку, 2015. – №56. – С. 82-86.
29. Економічний аналіз: навч. посібник. / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбаток та ін. / ред. М.А. Болюх. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 556 с.
30. Гринчуцький В. І. Економіка підприємства : навч. посібн. / В.І. Гринчуцький, Е.Т. Карапетян, Б.В. Погрішук. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 304 с.
31. Давидович І.Є. Управління витратами: навчальний посібник. / І.Є. Давидович. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 320 с.
32. Ковальчук І.В. Економіка підприємства : навч. посіб. / І.В. Ковальчук. – К. : Знання, 2008. – 679 с.
33. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 3. – Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. - К.: Академія, 2002. – 952 с.

34. Копняк Н.І. Чинники, що впливають на собівартість продукції в контексті системи управління витратами підприємства / Н.І. Копняк, В.В. Костюк // Економіст, 2014 – №156. – С. 115-120.
35. Макаровська Т.П. Економіка підприємства : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Т.П. Макаровська // – К. : МАУП, 2003. – 304 с.
36. Тарасюк Г.М., Шваб Л.І. Планування діяльності підприємства : навч. посібн. / Г.М. Тарасюк, Л.І. Шваб // 4-те вид. - Київ: Каравела, 2011. - 432 с.
37. Л. О. Нікіфорова Економіка підприємства. Курс лекцій. Електронний посібник. – Режим доступу: <http://posibnyky.vntu.edu.ua/nikiforova-book/>
38. Мельник Л.Г. Економіка підприємства: підручник для вищої школи / за заг. ред. Л.Г. Мельника. – Суми : Університетська книга, 2012. – 864 с.
39. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання : підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / Попович П.Я. – К. : Каравела, 2008. – 630 с.
40. Литвиненко Я.В. Маркетингова цінова політика : навч. посібн. / Я.В. Литвиненко. – К. : Знання, 2010. – 294 с.
41. Шкварчук Л.О. Ціни і ціноутворення : навч. посіб. / Л.О. Шкварчук. – 3-тє вид., виправл. – К. : Кондор, 2005. – 214 с.
42. Шваб Л.І. Економіка підприємства : навч. посіб. для студентів ВНЗ /Л.І. Шваб. – 3-тє вид. – Київ : Каравела, 2006. – 584 с.
43. Колосова Л.В. Определение калькуляции и ее виды. Классификация расходов по калькуляционным статьям. Електронная статья. – Режим доступа: <http://www.dt-kt.com/opredelenye-kalkulyasyu-y-ee-vydyi-klassyfykatsyya-rashodov-po-kalkulyatsyonnyim-stattyam/>
44. Цимбалюк Л.Г. Чинники, резерви та шляхи зниження витрат виробництва як основа зменшення ціни товару / Л.Г. Цимбалюк, Н.П. Скричун // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу, 2011. - №3 (15). – С. 88-95.

45. Ткаченко С.А. Формування і облік повної собівартості продукції (робіт, послуг) / С.А. Ткаченко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки : зб. наук. пр. – Кіровоград : КНТУ, 2005. – Вип. 7, ч. 1. – С. 453-456.
46. Назаренко О.В. Формування економічних складових виробничої собівартості продукції (робіт, послуг): елементи чи статті? / О.В. Назаренко // Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ. – Суми, 2014. – Т. 1. – С. 87.
47. Голишова І. С. Резерви зниження собівартості продукції / І. С. Голишова // Вісник Нац. техн. університету «ХПІ» : зб. наук. пр. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2012. - №6. – С. 111-116.
48. Левицька С.О. Роль управлінського обліку в оптимізації калькулювання собівартості виробництва / О. С. Левицька, Д.М. Сич // Вісник НУВГП. Економічні науки : зб. наук. праць. – Рівне : НУВГП, 2013. – Вип. 1 (69). – С. 226-224.
49. Вашків О.М. Собівартість продукції / О.М. Вашків, М.А. Павлишенко // Економічна енциклопедія у 3 томах. – Т. 3 – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – С. 409-411.
50. Зінченко О.В. Сучасний стан облікового процесу витрат і формування собівартості продукції / О.В. Зінченко, К.А. Дубінський // Менеджмент. – 2011. – Вип. 14. – С. 97-106.
51. Берестецька О.М. Формування категорії собівартості продукції в ринковій економіці / О.М. Берестецька // Тези доповідей 4 Міжнародної науково-методичної конференції «Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід» - Т. : ТНТУ, 2013. – С. 157-159.